

İSLAM SANATININ OLUŞUMUNDAKİ ETKENLER

Osman MUTLUEL *

ÖZET

Sanat, insanoğlunun var olduğu günden bu yana onunla birlikte hep olmuştur. Günümüzde toplumların kültürleri içinde önemli bir yer tutan sanat, Batı hâkimiyeti altında kalmış olmasından dolayı, özellikle doğu kaynaklı milletlerin sanat anlayışları göz ardı edilmiştir. Bu anlayışa karşı, her toplumun kendi sanat anlayışını ortaya koyması gerekmektedir. İslam dünyasında da tasvir yasağı ile oluşan olumsuz havadan çıkmak için, yasak içermeyen sanat dallarında İslam kültürünün oluşmasındaki etkileri araştırılarak, bu sanat dallarında yapılanlar ortaya konmalıdır. Diğer taraftan İslam sanat felsefesinin oluşmasında etkili olan olumlu ve olumsuz hareketler incelenerek açıklığa kavuşturulmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Sanat, İslam Sanatı, Sanat Felsefesi, Kültür, Gelenek

THE FACTORS ON THE FORMATION OF ISLAMIC ART

ABSTRACT

The art has been existed since the beginning of mankind. Today, art has an important place for societies. The art of Eastern civilizations has been ignored due to the dominance of Western hegemony on art. Facing this fact; every society is required to create its own understanding of art. In order to overcome the negative atmosphere caused by the prohibition on depiction in Islamic world, the art works done in unrestricted branches of art should be investigated in terms of their contribution to the Islamic culture and the art works done in this branch should be revealed. On the other hand, positive and negative movements which influenced the formulation of Islamic Art Philosophy should be clarified by analyzing.

Keywords: Art, Islamic Art, Art Philosophy, Culture, Tradition.

* Yrd. Doç. Dr. Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi

1. SANAT NEDİR?

Arapça bir kelime olan sanat “*sanaa*” kelimesinden türemiştir.(*). İngilizce “*art*” , Latince “*ars*” kelimelerinin karşılığıdır. “*Belli bir yetkinliğe eriştirilmiş olma*”, “*bir şeyi kendi iç yasalarına göre özgürce biçimlendirme yeteneği*”(†) veya, “*İnsanların, gördükleri, işittikleri, his ve tasavvur ettikleri olayları ve güzellikleri, insanlarda estetik bir heyecan uyandıracak tarzda ifade etmesi*”(‡) gibi çeşitli şekillerde tanımlanır.

Sanat felsefesi, “Sanat nedir? Sanatsal ifade nedir? Sanat eserlerinin herhangi bir doğruyu içermesi söz konusu mudur? Sanat eserlerinde ne tür bilgi ve anlam aktarımları vardır? Bir insanın sanat eseri ortaya koyma amacı nedir? Bir sanat eserini nasıl değerlendirebilirim? Genel olarak sanatın tanımı yapılabilir mi? Bir sanat eserini başarılı kılan özellikler nelerdir? Sanat eseri ile varlık arasında nasıl bir ilişki kurulur?” (§) gibi sorulara cevaplar bulmaya çalışır. Bu cevaplar sanat eserinin kendisinden hareketle verildiğinde ontolojik açıdan değerlendirme yapmış oluruz. Yine bu cevapları seyreden kişi açısından değerlendirmeye aldığımız zaman, güzel, çirkin gibi kendi beğeni yargılarımızla nesnel bir değerlendirme yapmış oluruz. Bu değerlendirmeler sonucunda verilen cevaplar sanat felsefesini oluşturur.

Başlıca sanat dallarını, mimarlık, resim, plastik sanatlar, musiki, söz-yazı sanatı, tiyatro ve dans (**). şeklinde sıralamak mümkündür. Ancak “bir çalışmanın sanat eseri olabilmesi için, “insan elinden çıkmış olması, güzel olması ve orijinal olması” gibi şartlara haiz olması gerekmektedir. Bu sebeple, insan elinden çıkmayan nefis bir dağ manzarası, şelale, peribacaları v.s. güzel olmakla birlikte sanat eseri sayılmazlar. Çünkü insan elinin mahsulü değildir. Yine aynı şekilde, bir insan tarafından yapılmış olsa bile, insanda estetik hayranlık uyandırmayan basit bir masa, rahle veya tabak da sanat eseri sayılmaz. Ancak, bunlar, işinin ustası kimseler tarafından çok ince bir şekilde yapıp tezyin edilirse, daha doğrusu görenlerde güzellik etkisi uyandırırsa, o zaman sanat eseri sıfatı kazanırlar.”(††)

Sanat felsefesi ise, “özellikle, sanat eserleri ile ilgili olarak ortaya çıkan kavramların analizi ve problemlerin çözümü ile meşgul olan felsefe disiplini.” “Sanat nedir? Sanatsal ifade nedir? Sanat eserlerinin herhangi bir doğruyu içermesi söz konusu mudur? Sanat eserleri ne anlama gelir? Genel olarak sanatın tanımı yapılabilir mi? Bir sanat eserini başarılı kılan özellikler nelerdir? Sanatçı neyi iletir? Sanatlar nasıl sınıflandırılabilir?” gibi sorulara cevap arar.(‡‡)

Sanat Felsefesi ile estetik arasındaki fark ise, estetiğin alanı sanat felsefesinin alanından daha geniş olmasıdır. Estetik doğadaki güzeli de kapsar. Bu anlamda sanat felsefesi,

* Nusret Çam, İslam’da Sanat Sanatta İslam, Akçağ Yayınları, Ankara 1999, s. 3

† Bedia Akarsu, Felsefi Terimler Sözlüğü, Sanat Mad., İstanbul, (Tarihsiz), s.155

‡ Çam, a.g.e., s.2

§.Nesrin Kale, Felsefiyat, Pegem Yayınları, Ankara 2009, s.72-73; Ahmet Arslan, Felsefeye Giriş, Ankara, 1996, s.201

** Akarsu, a.g.e., s.155

†† Çam, a.g.e., s.2

‡‡ Arslan, a.g.e., s.201

estetikğin bir bölümüdür. Sanat Felsefesi ise, sadece sanattaki güzelliği ele alır. Estetikte, sanattaki güzellik yanında, duyuları da yer verir.(*)

İnsanların sanata ve sanat eserlerine karşı tutumları, inandıkları değerlerle beraber ortaya çıkmıştır. İlk insanların çizdikleri mağara resimleri bunun en açık göstergesidir. İnsanoğlu yazıdan önce sanat ve sanatsal materyallerle uğraşmış ve onlarla çeşitli duygu, düşünce, inanç, sevgi ve nefretini ifade etme yoluna gitmiştir.

Sanat ve sanat felsefesi üzerinde yazacak veya konuşacak olursak, kendisinden ilk söz etmemiz gereken filozof elbette Platon'dur. Platon, başlı başına bir sanat felsefesinden söz etmemekle birlikte, ideal devletin nasıl olması gerektiği konusunda fikirlerini ortaya koyarken, sanatın ideal devlet içinde üstleneceği görevi tartışır. Burada sanat, ideal devleti gerçekleştirirken, insanların eğitimi için bir araç olarak ele alınmaktadır.(†) Platon sanatı her ne kadar başlı başına bir problem olarak almasa da, sanatın sosyal görevi üzerinde ilk düşünce üreten filozof olması açısından ayrı bir önem kazanır. Platon'a göre gerçek dünya İdealar dünyasıdır. İdealar dünyası dışında kalan varlıkların tümü gerçek değildir, idealar dünyasının yansımasıdır, taklidir. Ancak sanatı kendi başına bir felsefi problem olarak ilk defa ele alan filozof Aristoteles'tir. (‡)

Sanatı matematiksel olarak kavrayan ve özellikle insan vücudunun simetrisi, oran ve orantısı üzerinde araştırmalar yaparak, heykel çalışmalarında bu ölçüleri kullanan sanatçıları da hatırlamak gerekir. *Polykleitos*'un kaleme aldığı "Kanon" adlı eserinde ortaya koyduğu pek çok simetri, oran ve orantı bu gün hala geçerliliğini korumaktadır.(§) Yansıtma da diyebileceğimiz Mimesis, kelime olarak taklit, benzetme anlamlarına gelmektedir. Esas anlamı itibariyle, sanatçının, var olduğumuz dünya ve içinde bulunan nesnelere, elinden geldiğince, aslına sadık kalarak yansıtması gerektiğine inanılan teoriye verilen isimdir.(**) Bu teoriye göre sanatçı, gördüğü nesnelere mümkün olduğunca eserine aynen yansıtması gerekir. Bu anlayış Rönesans sanatçıları tarafından öylesine benimsenmişti ki; *Leonardo da Vinci*'nin defterinde "Yaptığınız resmin konu olarak aldığımız objelere tam benzeyip benzemediğini anlamak istiyorsanız, bir ayna alın ve bu objelerin aynadaki görüntüsü ile yaptığımız resimle karşılaştırın" ifadesi Mimesisin ne derecede benimsendiğini göstermesi açısından oldukça önemlidir. Oysa Platon bu anlayışla yüzyıllar önce aynanın da aynı şeyi yapabildiğini söyleyerek alay ediyordu.(††)Çünkü ona göre dünyada bulunan nesnelere aynasını yapmak iyi bir sanat değildir. Sanatçının esas taklit etmesi gereken şey, güzellik ideası olmalıdır. Sanatçı bu ideaya yaklaştığı oranda değer kazanır. Yine Platon'a göre sanat taklidin taklidir. Aristoteles ise, sanat eserlerinin ikinci elden taklitleri fikrine karşı çıkar. Daha önce de bahsettiğimiz gibi o, Platon'un idealar fikrine karşıdır ve bu fikrinden dolayı da hocasını tenkit etmiş, eşyadan ayrı bir idea'nın var olamayacağını söylemiştir. Aristoteles bu fikrini sanata da uygulayarak, sanat eserlerinin ikinci elden taklitleri olmadığını, onların

* Akarsu, a.g.e., Estetik Mad s.72

† İsmail Tunalı, *Grek Estetik'i*, Remzi Kitapevi, İstanbul 1996, s. 69

‡ Tunalı, a.g.e., s.69

§ Bu konuda daha fazla bilgi için Bkz; Tunalı, a.g.e., s.56-58

** Yusuf Kaplan, "Batı Sanatlarının Temel Dinamiği: Mimesis", *İlim Sanat Dergisi*, 1986, s.99

†† Kaplan, agm., s.102 ; Ahmet Cevizci, *Felsefe 1-2*, Ankara (Tarihsiz), s.171-172

orijinal nesnelere taklitleri olduğunu söyler. Rönesans döneminde taklidin boyutlarından yukarıda bahsetmiştik. Rönesansın sonra da özellikle XIX. ve XX. yy da Marksist felsefe içinde, toplum gerçeklerinin yansıtılması şeklinde ortaya çıkmıştır. (*)

Sanatı, taklit olarak değil de orijinal bir çalışma ve hatta yeni bir eser yaratma olarak gören anlayışa göre ise, mükemmellik fikrinden hareket edilir. Buna göre tabiattaki nesnelere tek başlarına mükemmellik bulunmaz. Mükemmelliği sanatçı kendi gözlemleri ile oluşturur. Yaratmayı taklitten ayıran en önemli fark bu anlayışta yatmaktadır. Taklitte sanatçı ihmal edilirken, yaratmada sanatçının duygu ve düşünceleri ön planda tutulmuştur. Yapılan esere sanatçının gözlemleri, duygu ve düşünceleri, sanat eserine baktığı andaki psikolojisi yansıdığı için, o eserin aynısının yapılması artık mümkün değildir. Çünkü tabiattaki nesnelere aynı duyguları ikinci defa elde etmek veya sanat nesnesini başka bir zaman aralığında bakıldığında aynı duyguları aynı oranda yaşamak artık mümkün değildir. İşte yaratma denilen şey, bu duygu ve düşüncelerin bir kere yaşanarak sanat eserinin oluşturulmasıdır. (†) Bu görüşün en önemli temsilcisi Benedetto Croce (1866-1952) dir. Ona göre yaratmada duygu ve sezgi ön plandadır. Bunu ifade etmenin yolu “dil” ile olur. Yani sözcük olarak dil, görüntü olarak dil, renk olarak dil, resim ve ses olarak dildir. Bundan dolayı Croce, estetik ve sanatı “dil felsefesi” olarak yorumlar. (‡) Bu anlayış içinde sanatçının ilham kaynağı, sezgidir.

Sanatla ilgili görüşlerden birisi de, sanatı bir oyun olarak değerlendiren görüştür. Buna göre sanatla oyun arasında ortak noktalar vardır. Sanat, tıpkı oyun gibi, herhangi bir fayda amacı gütmeyen bir uğraştır. Hem oyun hem sanat, insanı gündelik sıkıntı ve problemlerinden uzaklaştırır ve özgür bir insan haline getirir. İşte bu açıdan bakıldığında insan, ancak sanat aracılığıyla tam bir insan olur ve her türlü baskıdan kurtulur. Bu görüşün en önemli temsilciliğini Schiller (1759-1805) yapmıştır. (§)

Sembol olarak Sanat kuramında her sanat eseri bir duygunun ürünü olarak ortaya çıkar. Bir başka deyişle, sanat eserleri sanatçıdaki duyguları, psikolojik süreçleri temsil eder. Bu anlayışın temsilcileri olarak 19. yüzyılda özellikle resim alanında, bilinçaltından kaynaklanan akıl dışı bir dünyayı temsil eden sürrealizm (gerçeküstüçülük), yalnızlaşan insanın başkaldırışını anlatan Ekspresyonizm (dışavurumculuk), Marinetti (1876-1944) tarafından ortaya konan ve hız, heyecan, tehlike tutkusu, savaş gibi konuları ele alan ve kurulu her türlü düzenin karşısında olan Fütürizm (gelecekçilik) gibi sanat akımlarını sıralamak mümkündür. (**)

Sanatı sembol olarak gören bu akımlar, son yüzyıl içinde Salvador Dali'den James Ensor'a kadar pek çok sanatçıyı etkisi altına alarak, sanat eserleri ortaya koymalarını sağlamıştır.

* Kaplan, agm., s.102-103

† İhsan Turgut, Sanat Felsefesi, İzmir 1993, s.43

‡ Ahmet Cevizci, Felsefe 1-2, Ankara 1994, s.172; Turgut, a.g.e, s.44

§ Ahmet Arslan, Felsefeye Giriş, Ankara 1996, s.216-217; Cevizci, a.g.e., s:173 ; Turgut, a.g.e., s:52-53

** Kale, a.g.e., s. 80-81

2. İSLAM SANATININ DOĞUŞU

Günümüzde Türkiye’de yetişen düşünürlerin birçoğu, Sanat felsefesi konu edildiği zaman hep Batı Felsefesinin etkisi altında kalarak konuşur veya yazar. Özellikle İslam Sanatı ve Sanat felsefesi hakkında bilgi sahibi olmadıkları gibi, onun orijinal bir sanat olduğunu da kabul etmezler. Bu özellik genelde Batı kaynaklarından beslenerek yetişen ilim adamlarının tamamında vardır. Onlar tüm felsefi ve sanatsal düşüncelerin batı kaynaklı olduğuna inanırlar. Halbuki felsefe öğrenmenin gereklerinden biri, belki de en başta gelen özellik, sistematik bir şüphecilik içinde olmak gerektiğidir. Bize sunulan ve bizim orijinal ürünümüz olmayan bilgilerin doğruluğunun mutlak surette araştırılması gerekmektedir. Beşir Ayvazoğlu’nun da belirttiği gibi (*), İslam sanatları ve estetiği konusunda en ilgi çekici bilgiler sunan kişinin bir oryantalist oluşu(†), özellikle İslam sanatının oluşması ve anlatılması noktasında ciddi sıkıntılar yaratmaktadır. Bu sıkıntı elbette İslam dünyasının sıkıntısıdır. Temel kaynaklardaki İslam sanatı ve estetiği ile ilgili bilgilerin çıkarılamamış olması, bu sıkıntının ana kaynağını oluşturmaktadır.

Bu güne kadar İslam dünyasında, İslam sanatının olabileceğine inanan ve o yönde araştırma yapan araştırmacıların sayısının az oluşu, sanat ve estetik konularının İslam dini ile çok fazla bağdaştırılamamasından kaynaklanmaktadır. Oysa İslam dininin ve bu dine inanan insanların sanat duygularının varlığı asla yadsınamaz. İnsan olmanın bir gereği olarak bu duygunun var olduğu açıktır. Aynı zamanda günümüzde kendini Müslüman olarak adlandıran insanların ruhi bir ihtiyacı olarak sanat ön plana çıkmaktadır.

İslam sanatının temellendirilmesinde ana kaynaklar ön planda tutulmalıdır. Ana kaynaklardan kastedilen ise elbette *Kuran*, *Sünnet* ve özellikle *İslam Filozoflarının görüşleri* olmalıdır. Bu iki ana kaynak tarandıktan sonra, bu konuda yazılmış Tefsir, Hadis, Fıkıh ve Kelam kitapları ile klasik İslam felsefesinin başvurulmalı böylece iki ana kaynağın nasıl anlaşılması gerektiği konusunda ön fikir elde edilmelidir.

İslam sanatının felsefi boyutunun ortaya çıkarılması açısından, İslam filozoflarının *İslam Sanatı ve Estetiği* konusundaki görüşlerinin araştırılması da ayrı bir önem arz etmektedir. Kanaatimizce İslam sanatının şekillenmesinde en büyük etken İslam dininin tasvir yasağı konusundaki, özellikle ilk yıllardaki kesin ve katı tutumundan kaynaklanan olumsuz havadır. Bu tutumu İslam’ın ilk yıllarda gerekli bir davranış olarak görmek gerekecektir. Çünkü insanlar atalarından görenek haline getirdikleri puta tapma anlayışlarının

* Beşir Ayvazoğlu , *Aşk Estetiği*, Ötüken Yayınları, İstanbul 1993, s.17

† Bu konuda ilk eserlerden biri olarak görülen Louis Massignon’un 1921 yılında yayımladığı “Les Methodes de Realisation Artistique des Peuples da L’Islam” adlı makalesidir. Makale Türkçeye Burhan Toprak “İslam Sanatlarının Felsefesi” adı altında tercüme edilmiş ve 1962 yılında Varlık Yayınları tarafından yayımlanmıştır. Eser Atomculuk üzerine kurulu bir sanat anlayışını savunduğu için zaman zaman tenkide uğramıştır.

varlığı, bu yasağın ana nedenlerinden biri olmuştur. Bu yasak ile Tevhit(*) anlayışı kalıcı hale getirilebilmiştir.

İslam dininin özellikle Mekke dönemi olarak adlandırılan ve dinin oluşum sürecinde, insanların eski inançlarının etkisinden kurtarılmaya, putçuluğun ve putlara tapmanın ortadan kaldırılmaya çalışıldığı bir dönem olmuştur. Bu yıllarda insanlara eski inançlarını çağrıştıracak her türlü aktivitenin önüne geçilmeye çalışılması normal olarak karşılanmalıdır. Sonraki dönemlerde İslam bilginlerinin Tasvir yasağı konusunda ilk yıllardaki gibi ittifak içinde olmadıkları görülmektedir.(†)

Batı resim ve heykel sanatının gelişmesinde en önemli katkısı Kiliselere süsleme amacıyla yerleştirilen çeşitli resim ve heykellerin etkisi son derece etkin olduğu bir gerçektir. Özellikle “Meryem”, “İsa”, “Son Akşam Yemeği” gibi tablo ve heykellerin Kiliselerde inananlar tarafından görülmesi ve hatta bu heykel ve resimlerin önlerinde eğilerek veya mum yakarak ibadet ve dua etmeleri, heykel ve resim sanatının gelişme kaydetmesine olumlu etkiye sahiptir. Çünkü insanların kiliselerde gördüğü heykel ve resimleri satın alır olmaları ve resimlerin evlere girmesi sonucu oluşan pazar neticesinde, sanatın gelişmesine ve sanatçıların sayısının artmasına neden olmuştur.

Hıristiyanlıkta resim ve heykelin kiliseye girişi sonucu oluşan sanatsal şahlanış, değişik açıdan İslam coğrafyasında da mevcuttur. Özellikle canlı resmi yapmanın yasak olduğu ve heykelin ise hiçbir zaman müsaade edilmediği Müslümanlar arasında soyut resim diyebileceğimiz, *Hüsnü hat*, *Tezhip*, *Ebru*, *Minyatür* gibi sanatların revaç bulmasına ve gelişmesine neden olduğu görülmektedir. Bu sanat dallarından özellikle *Hüsnü hat*, cami süslemelerinde kullanılması, ayet ve hadislerin süslü yazı sanatı ile yazılması sonucu pek çok ayet ve hadisler, onlarca çeşit yazı türü ile yazılmış ve evlerde bir sanat eseri olarak duvarları süslemiştir. Yine özellikle Kuran-ı Kerim’lerin iç sayfalarında kullanılmak üzere *Ebru* kağıtlarının üretilmesi, ebru sanatının revaç bulmasına neden olmuştur.

İslam Bilginlerinin özellikle iki boyutlu ve gölgesi olmayan *minyatür* resimlerine karşı herhangi bir itiraz etmemeleri sonucu, Müslüman sanatçılar bir takım olayları resmederken, minyatür kullanmışlardır. Bu konuda başlı başına minyatür kitapları oluşmuş ve özellikle padişahların divan, av partileri, şehzadelerin eğitimi, savaşlar ve Müslümanlar arasındaki önemli sosyal olaylar, minyatür sanatı ile anlatılmış ve zaman zaman padişahlara sunulmak üzere müstakil minyatür kitapları da oluşturulmuştur.

Tezhip, doğada bulunan çeşitli bitki ve hayvanların figürleştirilerek resmedilmesi sanatıdır. Tezhipte de tıpkı minyatür sanatında olduğu gibi, resmi yapılan nesnenin gölge oluşturmayacak şekilde resmedilmesine özen gösterilmiştir. Tezhip, kelime olarak altın ile süsleme anlamına da gelmektedir. Çünkü özellikle Osmanlı devleti zamanında tezhip sanatı ile uğraşan sanatçılar, süslemelerde ya altın varak ya da altının ezilmesi

* Tevhit, İlahi dinlerin, günümüzde özellikle İslam Dininin gerçekleştirmek istedikleri tek tanrı inancıdır. Bu inanç içinde Allah’ın eş ve benzerinin olmadığına inanmak temel esas olarak kabul edilir.

† Bu Konuda daha geniş bilgi için Bkz; Çam, İslamda Sanat Sanatta İslam, s.18-52 ; Karaman Hayrettin, İslamda Helaller ve Haramlar, s.54-58

neticesinde elde edilen altın suyu ile çalışırlardı. Özellikle cami süslemelerinde altın varak sık kullanılmıştır.

İslam dünyasında her türlü sanata karşı az çok ilgi duyulduğu bir gerçektir. Örneğin Fatih Sultan Mehmet gibi Osmanlı padişahlarından bazıları, sanatçıları saraya davet ederek, kendi portrelerini yaptırmışlardır. Ancak İslam dünyasında hiç itibar edilmeyen bir sanat dalı vardır. O sanat dalı da, Heykel sanatıdır. Bu konuda örnek olması açısından Osmanlı sadrazamlarından İbrahim Paşa, Mohaç Seferi'nden dönerken, Macar Krallığı'ndan üç adet heykel getirir ve bunları sarayın önündeki bahçeye diktirir. Bunun üzerine şair Efganî :

“Dü İbrahim amed be-rüy-i cihan
Yeki büt şikan şüd yeki büt nişan”

“Yeryüzüne iki İbrahim geldi; biri put kırdı, biri put dikti.”

anlamına gelen bir beyitle bu olayı hicveder. Şair bundan dolayı idam edilir.(*). Bu ve benzeri olaylar özellikle İslam dünyasında heykel yapımı konusunda, son derece katı bir tutum izlenmiş olduğunu gösterir. İbadethanelere resim veya canlı figürü resmedilmediği gibi, evlere de hiç heykel girmemiştir. Bunun aksine evlere zaman zaman canlı resim girmiş ve duvarları süslemiştir. Bu tutum, aslında heykelin daha katı bir şekilde reddedilmesi anlamı içermektedir. Çünkü Kuran'da, tapınmak için insanların kendi elleriyle yaptıkları ve kendi kendilerine herhangi bir hareket yapamayan, tapan insanlara da herhangi bir fayda veya zarar veremeyen aciz putlardan söz edilmekte ve bu putlar yerilmektedir.

İslam sanatının şekillenmesinde en önemli etken hiç şüphesiz, İslam'daki Allah inancında kendini bulur.(†) Çünkü İlahi dinlerin tümünde Allah inancı, maddi hiçbir unsur taşımaz. Bu çerçevede “Allah'ın eli”, veya “Allah'ın yüzü” gibi ifadeler hep “Allah'ın güç ve kudreti” olarak tevil edilmiştir. Bu anlayış içinde gelişen bir sanat anlayışı da somut değil, soyut bir sanat anlayışı olmasını normal karşılamak gerekir. Çünkü sonsuz güç ve kudret sahibi Allah'a inanan bir sanatçının yaptığı sanat ürünleri de sonsuzluğu temsil etmelidir. Bu tür bir anlayış, sadece soyut bir sanat anlayışı ile gerçekleştirilebilir. Nusret Çam'ın(‡) da belirttiği gibi bu, aynı zamanda Realist anlayıştan kaçışı ortaya çıkarmıştır. Çünkü Kur'an, Musa (as)'ın, vahiy almak üzere kavminden ayrıldıktan sonra, kırk gün içinde Samiri'nin yaptığı “inek” heykeline tapınmalarını yererek anlatır. Bu anlayış, İslam dünyasında realist sanat anlayışının varacağı son nokta olarak görülmüştür. Bu anlayış İlahi dinlerin gerçekleştirmek istediği tevhit inancı açısından son derece sakıncalıdır.

İslam dünyasında özellikle cami ve şehir mimarisinin şekillenmesine etkili olan “Cuma namazı” ibadetinin şeklidir. Çünkü özellikle Hz. Peygamber ve sonraki halifeler devrinde, Cuma namazı şehrin en büyük camisinde kılınması ana özellik olarak görülmüştür. Bu anlayış Dört Halife devrinden sonra iktidarı ele geçiren Emevi devleti ile başlayan ve sonraki dönemlerde kurulan tüm İslam devletlerinde varlığını sürdürmesi sonucu, hem şehirlerin mimarisine ve hem de camilerin mimarisine yön veren ana etkenlerden biri olmuştur. Çünkü o şehirde yaşayan tüm insanlara hitap edecek

*. Nihat Sami Banarlı, Türk Edebiyatı Tarihi, İstanbul, 1987, s.534

† Çam, age, s.71

‡ Çam, age, s.63-66

büyüklikte, günümüzde “ulu cami” olarak adlandırılan, büyük camiler ortaya çıkmıştır. Bu, ‘bir şehirde ancak tek bir camide Cuma namaz kılınabilir’ anlayışının sonucudur.

3. SONUÇ

Sanat insanlık tarihi kadar eski bir kavramdır. Çünkü insanoğlu yazıdan önce resim yapmayı keşfetti. Bir başka deyişle sanatsal aktivite yazma aktivitesinin önüne geçmiş oldu. Bu insan için sanatın önemini ortaya koyması açısından son derece önemlidir.

Sanat sadece bir milletin malı değildir. Tarih boyunca gelip geçen tüm milletlerin, sanat ve sanat felsefesinin bu günkü geldiği noktada katkısı olduğu bir gerçektir. Ancak her milletin öne çıktığı bir alan vardır. Bu açıdan tarihte bazı milletler sanat ve sanat felsefesinde ön plana çıkmış ve sistem kurmuştur.

Sanat Felsefesi alanında ilk düşünürlerin antik Yunanda çıktığını görmekteyiz. Bu filozoflardan Platon, Aristoteles gibi düşünürler ilk akla gelen filozoflardır. Aynı zamanda batı düşüncesinde sanat felsefesini temellendiren ve sistemleştiren ilk filozoflar, antik Yunan düşünürleri olmuştur.

Özellikle resim ve heykelin Papalık aracılığı ile kiliselere bir süs ve tapınma aracı olarak girişi, batıda resim ve heykel sanatının gelişmesinde olumlu yönde katkı sağlamış ve bu iki sanatın halk arasında yaygınlaşmasına neden olmuştur.

İslam dünyasında sanata karşı soğuk kalınmasının ana nedeni, İslam’daki tasvir yasağıdır. Bu yasağın temel mantığı, insanların putlara tapmalarının önüne geçilmesi amaçlanmış olmasıdır. Nitekim İslam bilginleri sonraki asırlarda bu yasağı, özellikle canlı resmi yapma konusunda, kısmen yumuşatmışlar ve yeni yorumlar getirmişlerdir.

İslam dünyasında camilerin süslenmesi konusunda, çeşitli ayet ve hadislerden yararlanılması, Hat sanatının gelişmesi açısından önemli katkı sağlamıştır. Yine cami süslemelerinde Tezhip sanatından yararlanılması, bu sanatın Müslümanlar arasında yayılmasına neden olmuştur. Ebru sanatının Kuran-ı Kerim’de iç kapak malzemesi olarak kullanılması, çeşitli olayların minyatürle anlatılması ve din bilginlerinin bu konuda esnek görüş ortaya koymaları, bu sanatların gelişmesinde ana etken olmuştur.

İslam dünyasında soyut resim sanatının revaç bulması, İslam dininin Allah inancı ile doğru orantılı olarak gelişmiştir. İlahi dinlerin inananlardan istediği Allah inancında, maddi hiçbir unsur içermemiş olması, inanan insanların sanat anlayışlarına da soyut bir anlam katmış olduğu düşünülebilir. Sonsuz güç ve kudret sahibi olan Allah’a inanan bir sanatçının, sanatını icra ederken, maddi unsurlarda kalması düşünülemez.

KAYNAKÇA

- Arslan Ahmet, **Felsefeye Giriş**, Ankara 1996
Ayvazoğlu Beşir, **Aşk Estetiği**, Ötüken Yayınları, İstanbul 1993
Banarlı N. S, **Türk Edebiyatı Tarihi**, İstanbul, 1987
Akarsu B, **Felsefi Terimler Sözlüğü**, Remzi Kitapevi, İstanbul,(Tarihsiz),
Cevizci Ahmet.,**Felsefe 1-2**, Ankara 1994

Çam N, **İslam'da Sanat Sanatta İslam**, Akçağ Yayınları, Ankara, 1999
Kale Nesrin, **Felsefiyat**, Pegem Yayınları, Ankara 2009
Tunalı İsmail, **GreK Estetik'i**, Remzi Ktapevi, İstanbul 1996
Turgut İhsan, **Sanat Felsefesi**, İzmir 1993